

Asia: VN/5061/2021

Lausuntopyyntö lukiokoulutuksen laatustrategian luonnoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnon tiivistelmä

Lukiokoulutuksen korkean laadun varmistamiseksi on mielekästä, että Opetus- ja kulttuuriministeriö luo mietittyjä suuntaviivoja lukiokoulutuksen kehittämiseksi tiedolla johtamisen näkökulmasta, laatustrategian avulla. On hyvä, että laatustrategia nähdään kehikkona, jonka puitteissa laatuun liittyviä tekijöitä, prosesseja ja tavoitteita voidaan huomioida lukion kehittämistyössä. On ansiokasta, että luonnoksessa huomioidaan paikallisen toimijan asiantuntijuus.

Luonnoksessa korostetaan digitalisaation avaamien mahdollisuuksien roolia esimerkiksi lukiokoulutuksen saavutettavuuden turvaamisessa ja joustavien opiskelumahdollisuuksien luominen erilaisille opiskelijoille, erilaisissa elämäntilanteissa. On syytä kiinnittää huomiota siihen, että digitalisaation tekniikka palvelee pedagogisia tavoitteita ja että opettajien digikyvykkyyttä vahvistetaan esimerkiksi koulutusten avulla. Tulee myös muistaa, että nuoret tarvitsevat fyysisiäkin sosiaalisia kontakteja kasvaakseen täyteen potentiaaliinsa. Digitaalisuuteen liittyvät ratkaisut ovat toimiva osa opetuksen kokonaisuutta muiden ratkaisujen rinnalla.

Johdanto

Johdannossa kartoitetaan tekijät, jotka määrittävät lukiokoulutuksen laatustrategian valtakunnalliset periaatteet. Tavoitteena on luoda yhdensuuntaiset puitteet lukiokoulutuksen korkean laadun ja tasalaatuisuuden varmistamiseksi pitkällä aikavälillä. Johdannossa todetaan, että lukiolaki säätää siitä, että koulutuksen järjestäjällä on vastuu järjestämänsä koulutuksen laadusta ja laadunhallinnan kehittämisestä.

Laatustrategiassa nostetaan keskiöön "opiskelijan oppimisen ja osaamisen vahvistaminen sekä lukioyhteisön hyvinvointi". Tämän pohjalta laatustrategiaan on kirjattu neljä laatutekijää: 1. Laadukas oppiminen 2. Hyvinvointi ja osallisuus 3. Kehittyvä toimintakulttuuri 4. Lukiokoulutuksen saavutettavuus.

Strategian tavoitteena on auttaa lukiokoulutuksen järjestäjää ja oppilaitosta kehittymään “oppivaksi yhteisöksi, jossa yhteisöllistä ja yksilöllistä oppimista ja osaamista kehitetään suunnitelmallisesti”. Laatustrategia nivotaan osaksi “koulutuksen valtakunnallista ja paikallista informaatio-ohjausta ja tiedolla johtamista.”

Visio lukiokoulutuksesta ja lukiokoulutuksen laadunhallinnasta

Visiossa todetaan, että “lukiokoulutuksen tehtävänä on laaja-alaisen yleissivistyksen vahvistaminen” ja että tavoitteena on saada vuoteen 2030 mennessä luotua tilanne, jossa “lukiokoulutuksen laadunhallinta on systemaattista, vakiintunutta ja tietoperusteista toimintaa, jolla on yhteisesti sovitut tavoitteet.” Todetaan, että laatustrategia viitoittaa suunnan sille, miten lukiokoulutusta kehitetään paikallisesti.

On hyvä, että luonnoksessa on kirjattu lukiokoulutuksen perustehtävä ja uudistukselle annetaan selkeä, realistinen aikataulu. On tärkeää, että paikallisten toimijoiden asiantuntijuutta arvostetaan.

Luonnoksessa olisi hyvä antaa esimerkkejä yhteisistä laatuksiteereistä lukiokoulutukselle.

Laadunhallinta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä

Luonnostekstissä todetaan, että viime vuosikymmenten aikana suomalaisessa koulutuksessa laadunhallinnassa on painotettu itsearviointia. Laadunhallinta nähdään kokonaisuutena, jossa painotetaan laatua varmistavia toimintatapoja ja prosesseja. Koulutuksen järjestäjillä on käytössään erilaisia indikaattoreita, joita “hyödynnetään itsearvioinnin ja seurannan välineenä sekä sisäisessä että ulkoisessa sidosryhmätyöskentelyssä.” Laatuajattelun pohjana on osallistava toimintakulttuuri ja osallisuuden mahdollistaminen. Kansallisella tasolla laadunhallinnan tavoitteita ohjaavat lainsäädäntö, opetussuunnitelman perusteet ja toimintaa ohjaavat strategiat. Luonnostekstissä todetaan, että laadunhallinnan perusteena on selkeä johtamisjärjestelmä.

Lukiokoulutuksen leimallinen piirre on kiire. Viime vuosina tehdyt suuret muutokset lukiokoulutuksessa, oppivelvollisuuden laajentaminen ja opetussuunnitelmauudistus, ovat vieneet lukiossa työskentelevien resursseja ja tulevat sitä edelleenkin viemään.

Laadunhallinnan edellytyksenä on selkeät laatuksiteerit, indikaattorit, mittarit, työnjako ja resursointi sekä laadunhallinnan periaatteiden kuvaaminen ja toteutumisen arviointi sekä tiedottaminen näistä.

Jotta laadunhallintaa voidaan toteuttaa tulevaisuudessa suunnitelmallisesti ja laadukkaasti, siihen tarvitaan aikaa ja eri tahojen toimien synkronointia mukaan lukien OPH ja OKM. Lukioihin tulee valtakunnan sekä koulutuksen järjestäjän taholta valtakunnallisten muutosten lisäksi projekteja ja velvoitteita, joiden koordinointi ja kokonaisuuden hallinta tekee lukioiden toiminnasta ja tehtävien aikataulutuksesta haastavaa.

Laadukkaaseen ja suunnitelmalliseen toimintaan tarvitaan aikaa ja työrauhaa sekä hyvin koordinoitua ohjausta.

Keskeiset toimijat

Luonnoksen tekstissä nousee hyvin esille se, että koulutuksen laatu luodaan ja se taataan yhteistyöllä. Toimijoina listataan koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset, henkilöstö, opiskelijat, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, Ylioppilastutkintolautakunta, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus sekä erilaiset sidosryhmät ja muut kumppanuudet.

Kasvaneen opiskeluhuollon myötä, myös SOTE-puolen toimijat ovat merkittävä sidosryhmä.

Toimintaympäristön kuvaus

Luonnostekstissä nostetaan esille suomalaisen koulutusjärjestelmän ja lukiokoulutuksen tarve olla dynaaminen osa muuttuvaa yhteiskuntaa. Ilmastonmuutos ja luontokato, digitalisaatio, Suomen väestökehitys ja muuttuva toiminta- ja turvallisuusympäristö haastavat koulutusjärjestelmämme seuraamaan tiiviisti ajan ilmiöitä ja olemaan valmis ketteräänkin muutokseen.

Lukiokoulutus siirtyi oppivelvollisuuden piiriin syksystä 2021 alkaen. Nähdään, että “oppivelvollisuuden laajentamisen myötä nuorilla on asuinpaikastaan tai taustastaan riippumatta entistä paremmat mahdollisuudet toisen asteen tutkinnon suorittamiseen ja siten hyvät eväät elämässä, jatko-opinnoissa ja työssä pärjäämiseksi”. Uudistuksen myötä lukiokoulutus vastaa ammatillisen koulutuksen kanssa yhdessä siitä, että laajennettu oppivelvollisuus toteutuu – on kiinnostavaa saada tulevaisuudessa tutkittua tietoa uudistuksen vaikuttavuudesta.

Tekstissä nostetaan esiin toisen asteen yleissivistävän lukiokoulutuksen rooli aikuisväestön kouluttajana. Tavoitteena on, että “aikuisille tarkoitettu lukiokoulutus sekä lukion aineopinnot ovat osa jatkuvan oppimisen systeemistä kokonaisuutta.” On tärkeää, että koulutusjärjestelmämme pystyy vastaamaan jatkuvan oppimisen tarpeisiin laadukkaasti ihmisen koko elämänkaaren ajan.

Luonnoksessa todetaan, että “lukiokoulutus antaa opiskelijalle valmiudet aloittaa korkeakoulututkintoon johtavat opinnot yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa.” Tavoitteeksi asetetaan ansiokkaasti lukioiden ja korkeakoulujen yhteistyön tiivistäminen, jotta ylioppilaat siirtyisivät jatko-opintojen pariin ja työelämään sujuvasti.

Toimintaympäristön kuvauksessa huomio kiinnittyy Suomen väestökehitykseen. On reagoitava siihen, että “valtakunnallisesti koulutuksen määrällinen tarve vähenee, kun lasten ja nuorten ikäluokat pienenevät merkittävästi seuraavan 20 vuoden aikana. ... Ainoastaan Uudellamaalla nuorten määrä säilyy lähes ennallaan.” Ikäluokat pienenevät eritahtisesti Suomen eri osissa ja eri

kieliryhmissä. Maakuntien sisäinen eriytymiskehitys on johtanut siihen, että keskuskuntiin suuntautuva muuttoliike autioittaa kehyskuntia ja haastaa niiden palvelurakenteen.

Luonnoksessa nostetaan esille myös vieraskielisen väestön osuuden kasvaminen ja sen vaikutukset lukiokoulutukseen. Erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa kysymys on erittäin ajankohtainen. Tulee miettiä, miten vahvasti suomen/ruotsin/saamen kielen kirjalliseen taitoon pohjautuva lukiokoulutus pystyy huomioimaan vieraskielisen väestön tarpeet. Siihen tarvitaan resursseja ja koulutusta.

Erityisesti kaupunkialueilla olisi huomioitava segregaatian lisääntymisen mahdollisuus, johon voidaan vaikuttaa myös koulutuspoliittisilla päätöksillä ennakoiden tulevaa.

Uusi toimintaympäristö huomioidaan parhaiten eri toimijoiden yhteistyöllä ja digitalisaation hyödyntämisellä. Digitalisaation mahdollisuuksien rinnalla on tärkeää huomata, että erityisesti aikuistuvat nuoret tarvitsevat fyysisiä kontakteja ikäistensä kanssa psykofyysis-sosiaalisen kehityksensä tueksi.

Lukiokoulutuksessa tulee tunnustaa ja tunnistaa se, että ”yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen muuttuu nopeasti” ja että ”osaamiselta edellytetään myös aikaisempaa enemmän”. Korkeakoulutasoista osaamista tullaan tarvitsemaan arviolta yli puolessa avautuvista työpaikoista suurimmassa osasta kokonaan uusista työpaikoista. Suomi on asettanut tavoitteeksi, että ”korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 25–34 -vuotiaiden ikäluokasta on 50 prosenttia vuoteen 2030 mennessä.

Kun nuoria haastetaan omaksumaan geneerisiä taitoja ja itseohjautuvuus- ja tiedonhankintataitoja on huomattava, että nuoret kypsyvät vastaamaan haasteeseen eri tavoin. Osa maksuu vaadittavat taidot vaivatta, mutta osa tarvitsee vahvaakin ohjausta. Nuorten voimistunut psyykinen oirehdinta voi olla merkki siitä, että osalta heistä edellytetään liian paljon liian varhain.

Pandemia-aikana lukiot oppivat hyödyntämään erilaisia digitaalisia välineitä opetuksen mahdollistajana ja tukena. Luonnostekstissä todetaan, että ”digitalisaation tarkoituksenmukainen hyödyntäminen edellyttää syvällistä ymmärrystä pedagogiikasta ja oppimisen prosesseista. ... Koulutuksen digitalisaatiota kehitetään kokonaisuutena ja se edellyttää tiedolla johtamisen sekä erilaisten digikyvykkyyskehittämistä ja laadunhallintaa.”

Digitalisaation avaamat mahdollisuudet monipuolistavat pedagogisten menetelmien kirjoa ja voivat tuoda joustoa opinnoissa etenemiseen ja vahvistaa koulutuksen saavutettavuutta. Toisaalta digitalisaation varjopuolet on hyvä huomioida: materiaalien taso vaihtelee ja digitaalisten alustojen pedagogiset ominaisuudet eivät aina ole viimeistelyjä. Kouluterveyskyselyssä 2021 nuoret raportoivat esim. yleistyneistä niska- ja hartiasäryistä sekä päänsäryistä. On myös tosiasia, että aikuistuva nuori tarvitsee kontakteja ikäisiinsä myös ruudun ulkopuolella ja kaikki eivät ole niin itseohjautuvia, että selviäisivät digitaalisista opinnoista ilman tukea.

On huolestuttavaa, että lukiolaiset kokevat lukio-opinnot kuormittavina. Pandemian myötä kuormitus kasvoi ja monet lukiolaiset kärsivät koulu-uupumuksesta, väsymyksestä, kyynisyydestä ja kokevat riittämättömyyden tunteita. Tähän tulee vastata nuoria erittäin vahvasti kuunnellen, rakenteita ja prosesseja muokaten.

Opiskelukyvyn ylläpidon ja lisäämisen tarve kasvaa tulevaisuudessakin. Tästä syystä ongelmien juurisyyt olisi selvitettävä, jotta niihin voitaisiin ennakoivasti tarttua.

Lukiokoulutuksen laatutekijät

Laatutekijät on luonnoksessa lueteltu hyvin ja kattavasti.

Laadukas oppiminen

Tekstissä kuvataan, että ”oppiminen on seurausta opiskelijan aktiivisesta ja tavoitteellisesta toiminnasta. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden opiskelijoiden, opettajien, asiantuntijoiden ja yhteisöjen kanssa erilaisissa oppimisympäristöissä.” Lukiokoulutuksen osalta on syytä kiinnittää huomiota pätevään henkilökuntaan ja opetustyön veto- ja pitovoimaan. On havaittavissa merkkejä siitä, lukio-opettajan työn arvostus ei enää yllä aiempien vuosien tasolle kaikissa aineissa.

On hyvä, että tekstissä korostetaan opinto-ohjauksen ja erityisopetuksen merkitystä ja sitä, että ”ohjausta toteuttaa lukiokoulutuksen koko henkilöstö”.

Laadukas oppiminen jakautuu tekstissä osa-alueisiin, jotka olisi voitu väliotsikoida. Väliotsikoita voisivat olla esimerkiksi: 1) oppimisympäristöt, 2) opiskelutaidot, 3) arviointikäytännöt, 4) oppimisen tuki, 5) opiskelijoiden ohjaus 6) laaja-alaiset osaamisalueet sekä 7) korkeakoulu-, kansainvälisyys sekä työelämäyhteistyö.

Opiskelutaidot oli mainittu osana monipuolisia oppimisympäristöjä, vaikka opiskelutaidot ovat tärkein oppimisen edellytys. Opiskelutaidoista voisi olla lausunnossa laajemminkin Opiskelutaitojen harjoittamista eivät tarvitse ainoastaan opiskelijoita, joilla on erityisopetustarpeita, vaan lähes kaikki. Erottaisimme opiskelutaidot ja niiden kehittämisen omaksi alakappaleekseen kohdassa laadukas oppiminen.

Hyvinvointi ja osallisuus

Opiskelijan hyvinvoinnin ja osallisuuden nostaminen keskiöön on tärkeää. On hyvä kiinnittää huomiota siihen, että opiskeluhuoltoryhmän henkilöstön rekrytointi erityisesti psykologien osalta on haastavaa. Päteviä psykologeja on liian vähän ja näin ollen myös heidän osaltaan olisi hyvä kiinnittää huomiota ammatin veto- ja pitovoimaan.

Luonnostekstin maininta siitä, että liikunnallista elämäntapaa tulisi edistää lukion arjessa on ansiokas.

Kehittyvä toimintakulttuuri

Opetussuunnitelman eri osa-alueet tulevat näkyviksi oppilaitoksen toimintakulttuurissa. Tekstissä nostetaan esille kestävä hyvinvoinnin edistäminen ja osallisuus, avoimuus monimuotoiselle vuorovaikutukselle ja kansainvälisen mittakaavan muutoksille. On hyvä, että oppilaitoksia kannustetaan tiedolla johtamiseen ja arvioidaan, että lukio on "oppiva yhteisö, joka edistää kaikkien jäsentensä oppimista ja haastaa tavoitteelliseen työskentelyyn." Yllä mainittujen lisäksi on tärkeää, että luonnoksessa huomioidaan lukioden tarve "edistää kieli- ja kulttuuritietoisuuden toimintakulttuurin tunnustamista ja tunnistamista."

Saavutettava lukiokoulutus

Suomessa on tärkeää huolehtia siitä, että laadukas lukiokoulutus on saavutettavissa asuinpaikasta riippumatta. Väestökehitys tuo tälle tavoitteelle suuren haasteen, johon on pystyttävä vastaamaan yhteistyöllä ja digitalisaation mahdollisuuksia hyödyntämällä. Toisen asteen koulutukselle on taattava riittävät toimintaedellytykset ja resurssit ja tästä huolehtiminen on viime kädessä poliittinen päätös.

Laatustrategian toteuttamisesta

On hyvä, että ollaan luomassa laatustrategiaa lukioden työn tueksi. Tämä vahvistaa faktoihin perustuvaa tiedolla johtamista ja luo vakaan perustan lukioden tulevaisuudelle. On tärkeää, että strategiassa annetaan arvo paikallisille toimijoille, jotka voivat hyödyntää valtakunnallisia suuntaviivoja oman asiantuntijuutensa pohjalta. Olisi kuitenkin suotavaa, että laatustrategia olisi ottanut kantaa myös siihen, mitkä ovat laadukkaan lukiokoulutuksen yhteismitallisia kriteereitä.

Liite

Liitteen konkreettiset esimerkit ovat erinomaisia.

